

Dr hab. Konrad Zacharzewski, prof. ALK

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-9850-6020

e-mail: zacharzewski@kozminski.edu.pl

Naprawienie szkody polegającej na obniżeniu wartości udziału albo akcji spółki zależnej – art. 21¹³ § 1 k.s.h.

Repairing the damage consisting in reducing the value of a share or shares of a subsidiary company – Article 21¹³ § 1 of the Commercial Companies Code

Streszczenie

Problematyka odpowiedzialności odszkodowawczej spółki dominującej za szkodę polegającą na obniżeniu wartości udziału lub akcji spółki zależnej jest źródłem ciekawych i doniosłych praktycznie problemów jurystycznych. Ustawodawca w ramach nowelizacji kodeksu spółek handlowych przewidział wprowadzenie obowiązku naprawienia przez spółkę dominującą szkody poniesionej przez wspólników albo akcjonariuszy spółki zależnej, ale nie określił sposobów jej naprawienia. Prowadzący w tej mierze zasady ogólne. Podstawą roszczenia osoby poszkodowanej jest przepis art. 21¹³ § 1 k.s.h., ale sposób naprawienia szkody wyznaczają przepisy kodeksu cywilnego, zwłaszcza przepisy art. 361 k.c. oraz art. 362 k.c. Wymagają one analizy prawnej z punktu widzenia naprawienia szkody polegającej na obniżeniu wartości udziału lub akcji spółki zależnej, co uzasadnia zajęcie się tą tematyką.

Słowa kluczowe: grupa spółek, odpowiedzialność odszkodowawcza, naprawienie szkody, spółka dominująca, spółka zależna, odpowiedzialność spółki dominującej za obniżenie wartości udziału lub akcji spółki zależnej

JEL: K13, K15, K22, K41

Wstęp

Problematyka naprawienia szkody polegającej na obniżeniu wartości udziału lub akcji spółki zależnej stanowi kanwę ciekawych problemów jurystycznych i wpisuje się w nurt dyskusji nad nową regulacją grup spółek w prawie polskim. W granicach regulacji art. 21¹³ k.s.h. ustawodawca pozosta-

Abstract

The issue of the parent company's liability for damages resulting from a reduction in the value of a subsidiary's share or shares is a source of interesting and practically significant judicial problems. As part of the amendment Commercial Companies Code, the legislator provided for the obligation of the parent company to compensate for the damage suffered by the partners or shareholders of the subsidiary, but did not specify the methods of redressing it. There are general rules in this regard. The basis for the injured person's claim is the provision of Art. 21¹³ § 1 of the Commercial Companies Code, but the method of redressing the damage is determined by the provisions of the Civil Code, especially the provisions of Art. 361 CC and Art. 362 CC. They require legal analysis from the point of view of compensation for damage consisting in reducing the value of a share or shares of a subsidiary company, which justifies dealing with this topic.

Keywords: group of companies, liability for damages, compensation for damage, parent company, subsidiary, liability of the parent company for reducing the value of the subsidiary's share or shares

wił dość dużo przestrzeni na uzupełnienia i wielokierunkową wykładnię, o czym świadczy znaczne zaangażowanie doktryny w ustalenie jej pełnego sensu. Podjęte rozważania programowo nie poruszają kwestii podstawowych, które zostały objęte analizą w innym miejscu. Odnosi się to m.in. do kwestii przesłanek powstania obowiązku naprawienia szkody (szerzej zob. Zacharzewski, 2024, s. 16 i n.). Ramy publi-

kacji nie pozwalają na zajęcie się wszystkimi nasuwającymi się kwestiami, dlatego jej przedmiot został ograniczony do jednego z wątków szczegółowych – problematyki naprawienia przez spółkę dominującą szkody poniesionej przez wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej, polegającej na obniżeniu wartości udziału albo akcji spółki zależnej (art. 21¹³ § 1 k.s.h.).

Dla prowadzonych rozważań pozostaje bez znaczenia kwestia ziszczenia się przesłanek prawidłowego udzielenia wiążącego polecenia przez spółkę dominującą spółce zależnej, a także prawidłowość jego wykonania przez spółkę zależną. Nie mają więc znaczenia i nie zostaną poruszone m.in. kwestia winy spoczywającej na spółce dominującej¹ czy też skutki wykonania wiążącego polecenia nienależycie (z opóźnieniem, częściowo, przez inną osobę itp.) i wynikający stąd problem przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody (art. 362 k.c.).

Wywody opierają się na założeniu, że sama zasadność odpowiedzialności spółki dominującej została przesądzona w wyniku niekwestionowanego ziszczenia się przesłanek powstania obowiązku naprawienia szkody. Zakłada się zatem, że aktualizowały się skutki zdarzenia bezprawnego obiektywnie (spółka zależna wykonała wiążące polecenie udzielone prawidłowo przez spółkę dominującą), że wartość udziałów albo akcji przysługujących partycypantom spółki zależnej zmniejszyła się w stopniu, który da się precyzyjnie określić liczbowo oraz że ten skutek został spowodowany przez prawidłowo (adekwatnie) powiązaną z nim przyczynę.

Obniżenie wartości udziału albo akcji spółki zależnej jako źródło szkody podlegającej naprawieniu

Katalog zdarzeń stanowiących źródła szkody podlegającej naprawieniu w związku z funkcjonowaniem grup spółek w prawie polskim można odtworzyć na podstawie obowiązujących unormowań. Ustawodawca w czterech miejscach odniósł się do kwestii odpowiedzialności odszkodowawczej, wskazując na jeden przypadek wyłączenia odpowiedzialności oraz na trzy zdarzenia bezprawne, aktualizujące powstanie obowiązku naprawienia szkody.

Po pierwsze, przepis art. 21⁵ § 1 k.s.h. jest podstawą wyłączenia odpowiedzialności piastunów organów spółki zależnej za szkodę wyrządzoną wykonaniem wiążącego polecenia udzielonego przez spółkę dominującą (zob. np. Gonet, 2023, s. 97; Kappes, 2022c, s. 14; Letolc & Szymański, 2022, s. 10).

Po drugie, na podstawie przepisu art. 21¹² § 1 k.s.h. spółka dominująca odpowiada wobec spółki zależnej uczestniczącej w grupie spółek za szkodę, która została wyrządzona wykonaniem wiążącego polecenia i która nie została naprawiona w terminie wskazanym w wiążącym poleceniu, chyba że nie ponosi winy (zob. Letolc & Szymański, 2022, s. 12; Wyrzykowski, 2024; Chomiuk, 2024).

Po trzecie, z przepisu art. 21¹³ § 1 k.s.h. wynika, że spółka dominująca odpowiada wobec wspólnika albo akcjonariusza

spółki zależnej za obniżenie wartości przysługującego jemu udziału albo akcji, jeżeli obniżenie było następstwem wykonania przez spółkę zależną wiążącego polecenia.

Po czwarte, przepis art. 21¹⁴ § 1 k.s.h. jest podstawą odpowiedzialności spółki dominującej za szkodę wyrządzoną wierzycielowi spółki zależnej, jeżeli egzekucja przeciwko spółce zależnej uczestniczącej w grupie spółek okaże się bezskuteczna, chyba że nie ponosi winy lub szkoda nie powstała w następstwie wykonania przez spółkę zależną wiążącego polecenia (szerzej zob. Michalak, 2022, s. 753).

Obniżenie wartości udziału albo akcji spółki zależnej jako zdarzenie bezprawne stanowiące pierwszą przesłankę powstania obowiązku naprawienia szkody jest skutkiem przewidzianej przez ustawodawcę aktywności spółki zależnej, zainicjowanej za jej zgodą przez spółkę dominującą. Wykonanie przez spółkę zależną wiążącego polecenia może wywierać konsekwencje negatywne albo pozytywne. Przekładają się one na wartość majątku wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej ze względu na to, że udział albo akcja w jednym z konwencjonalnych ujęć definicyjnych stanowi ułamek kapitału (zakładowego albo akcyjnego).

W tej pierwszej, uważanej za typową, sytuacji, kiedy wykonanie wiążącego polecenia pociąga za sobą konsekwencje negatywne, wartość rynkowa spółki zależnej spada w wyniku poniesienia kosztów, które nie znalazły pokrycia w przychodach osiągniętych dzięki wykonaniu wiążącego polecenia udzielonego przez spółkę dominującą. Tak można rozumieć szkodę w postaci straty (*damnum emergens*). Natomiast przejawem szkody w postaci *lucrum cessans* jest utrzymanie *status quo* majątku spółki zależnej po wykonaniu wiążącego polecenia w sytuacji, gdy rysowała się obiektywna perspektywa powiększenia majątku, ale do tego nie doszło albo doszło w mniejszym stopniu, niż było to obiektywnie możliwe.

Jeżeli natomiast wykonanie przez spółkę zależną wiążącego polecenia pociągnie za sobą konsekwencje *per saldo* pozytywne, to nie można jeszcze wykluczyć powstania szkody – ale w postaci *lucrum cessans*. Może się bowiem okazać, że pozytywne konsekwencje wykonania wiążącego polecenia (osiągnięcie zysku) nie są tak znaczące i mogłyby być większe, gdyby spółka zależna nie musiała wykonywać wiążącego polecenia otrzymanego od spółki dominującej (np. gdyby z własnej inicjatywy wykonała czynności objęte poleceniem i spodziewała się większego zysku w porównaniu z wynikiem wykonania tych samych czynności na podstawie wiążącego polecenia).

Regulacja naprawienia szkody polegającej na obniżeniu wartości udziału albo akcji spółki zależnej

W strukturze regulacji przepisu art. 21¹³ k.s.h. najważniejsze miejsce ma samo proklamowanie odpowiedzialności odszkodowawczej. Spółka dominująca, po spełnieniu dodatkowej przesłanki przewidzianej w art. 21¹³ § 1 k.s.h., odpowiada wobec wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej za obniżenie wartości przysługującego mu udziału albo akcji,

jeżeli obniżenie było następstwem wykonania przez spółkę zależną wiążącego polecenia. Owa dodatkowa przesłanka, tj. dysponowanie przez spółkę dominującą, bezpośrednio lub pośrednio, większością głosów umożliwiającą podjęcie uchwały o uczestnictwie w grupie spółek oraz o zmianie umowy albo statutu tej spółki zależnej, została rozwinięta w treści domniemania prawnego, przewidzianego w art. 21¹³ § 2 k.s.h. Z kolei z przepisu art. 21¹³ § 3 k.s.h. wynika wyłączna właściwość sądu w sprawie o naprawienie szkody (decyduje siedziba spółki zależnej), a także wymóg wezwania spółki dominującej do naprawienia szkody wyrządzonej spółce zależnej wykonaniem wiążącego polecenia (ustawodawca nie przewidział tutaj żadnej sankcji, mamy więc do czynienia z *lex imperfecta*). Do zasady naprawienia całej szkody (zasady pełnego odszkodowania) nawiązuje przepis art. 21¹³ § 4 k.s.h. Reżim przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody został ukształtowany w sposób typowy dla odpowiedzialności w porządku deliktowym, ponieważ ustawodawca w ramach art. 21¹³ § 5 k.s.h. wyznaczył dwa terminy – *a tempore scientiae* (trzyletni od powzięcia wiedzy o szkodzie) oraz *a tempore facti* (pięć lat od zdarzenia).

Co ciekawe, ustawodawca odniósł się także do naprawienia szkody. Kwestia naprawienia szkody poniesionej przez wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej, polegającej na obniżeniu wartości udziału lub akcji spółki zależnej, została uregulowana w treści przepisu art. 21¹³ § 4 k.s.h. Przewidziane rozwiązanie decyduje o wygaśnięciu roszczenia o naprawienie szkody przysługującego wspólnikowi albo akcjonariuszowi spółki zależnej z chwilą pełnego naprawienia przez spółkę dominującą szkody wyrządzonej spółce zależnej. Tak ukształtowany skutek jest na wskroś oczywisty (por. także Moskała, 2024). Skoro bowiem masa majątkowa spółki zależnej została odtworzona staraniem spółki dominującej polegającym na naprawieniu całej szkody, a udział i akcja stanowią ułamek kapitału (zakładowego i akcyjnego), to pełne odtworzenie masy majątkowej spółki zależnej przekłada się pozytywnie na sytuację majątkową wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej. Szkoda polegająca na obniżeniu wartości udziału albo akcji wówczas już nie istnieje. W pozostałym zakresie o naprawieniu szkody poniesionej przez wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej w wyniku obniżenia wartości udziału albo akcji decydują reguły ogólne.

Naprawienie szkody polegającej na obniżeniu wartości udziału albo akcji na tle zasad ogólnych

W prawie polskim w rachubę wchodzi dwa główne (ogólne) modele indemnizacji, każdy z nich w dwóch kombinacjach. W świetle przepisu art. 363 § 1 k.c. naprawienie szkody powinno nastąpić, według wyboru poszkodowanego, bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Jednakże gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne

trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu. Natomiast w świetle przepisu art. 363 § 2 k.c., jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu, wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili.

Powyższe zestawienie dopuszczalnych w prawie polskim sposobów usunięcia skutków naruszenia cudzej sfery prawnej stwarza duże możliwości ochrony interesu poszkodowanego. Poszkodowany wspólnik albo akcjonariusz spółki zależnej może domagać się zarówno restytucji, jak również odszkodowania pieniężnego, i w ramach tego wybrać rozwiązanie korzystne dla siebie. *De lege lata* na sposób naprawienia szkody poniesionej w wyniku obniżenia wartości udziału lub akcji nie ma wpływu postać szkody. Szkoda o każdej postaci normatywnej (*damnum emergens* i *lucrum cessans*) może – w ujęciu modelowym – zostać naprawiona w jeden z dwóch dopuszczalnych sposobów (przez restytucję lub odszkodowanie pieniężne). Sam podział uszczerbków na dwie podstawowe klasy ma zresztą charakter jedynie konwencyonalny, ponieważ każda postać szkody to *per saldo* zmniejszenie majątku osoby poszkodowanej bez względu na określenie tej różnicy jako *damnum emergens* albo *lucrum cessans*. Sposoby naprawienia szkody określone w przepisie art. 363 k.c. w tym samym stopniu służą do powetowania uszczerbku polegającego na poniesieniu straty, jak i na utracie spodziewanej korzyści. Rzecz jasna, osiągnięcie docelowego efektu w postaci naprawienia całej szkody zależy od realiów konkretnego stanu faktycznego. Nie ma jednak przeszkód do tego, aby w szczególności domagać się naprawienia szkody w postaci *lucrum cessans* poprzez przywrócenie stanu poprzedniego. Trzeba tutaj dodać – o ile samą restytucję będziemy rozumieli szeroko (por. Ohanowicz, 1956, s. 312; por. także Mostowik, 2009, s. 216).

Restytucja ma docelowo doprowadzić do stanu, jaki by istniał, gdyby nie nadeszły skutki zdarzenia bezprawnego, i może polegać na każdym konkretnym działaniu. Szkodę polegającą na zmniejszeniu wartości majątku można naprawić poprzez doprowadzenie do powiększenia wartości majątku. Środki do osiągnięcia tego celu są zasadniczo obojętne – właściwy będzie każdy środek, który doprowadzi do tego celu.

Efekt w postaci przywrócenia stanu poprzedniego jako sposobu naprawienia szkody w postaci *damnum emergens* może zostać osiągnięty w wyniku wykonania przez osobę zobowiązaną do naprawienia szkody czynności pociągającej za sobą wywołanie w majątku poszkodowanego efektu przeciwnego do tego, który stał się skutkiem zdarzenia bezprawnego (Zacharzewski, 2015, s. 514 i n.). Dlatego restytucja straty oraz – także – utraconej korzyści może polegać zarówno na *dare*, jak i na *facere*.

Zażądane przez poszkodowanego doprowadzenie do przywrócenia stanu poprzedniego sprowadzałoby się do spowodowania przez spółkę dominującą zobowiązaną do naprawienia szkody powrotnego wzrostu wartości udziałów albo akcji spółki zależnej. W ujęciu modelowym spółka dominująca ma zmierzające do tego celu środki prawne. Naj-

bardziej oczywistymi spośród nich są zapłacenie poszkodowanemu odszkodowania w wysokości wyrównującej różnicę wartości rynkowej albo dokapitalizowanie – w różnych dopuszczalnych formach – spółki zależnej przez spółkę dominującą. Spółka dominująca może też zainicjować podniesienie kapitału zakładowego albo akcyjnego spółki zależnej o wartość przypisywanego jej obniżenia i przydzielenie nowoemitowanych udziałów albo akcji osobom poszkodowanym w ilości rekompensującej poniesioną szkodę (skutkiem będzie wówczas zmiana struktury udziałowej, określana jako „rozwodnienie”). Może też wydać spółce zależnej wiążące polecenie, które po jego wykonaniu powetuje z nią wiązką poniesioną szkodę.

Restytucja rozumiana szerzej, czyli doprowadzenie majątku poszkodowanego do postaci sprzed wyrządzenia szkody, pozwala na naprawienie szkody wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej także w alternatywny sposób, np. w drodze umorzenia udziału albo akcji spółki zależnej po cenie sprzed wyrządzenia szkody (co jest zgodne z art. 199 § 2 k.s.h. i nie jest sprzeczne z art. 359 § 2 k.s.h., chociaż stanowi źródło dalszych konsekwencji negatywnych przewidzianych w art. 360 § 1 k.s.h.), albo w drodze nabycia przez spółkę zależną udziału własnego albo akcji własnej w celu umorzenia (art. 200 § 1 oraz art. 362 § 1 pkt 5 k.s.h.) za cenę rekompensującą szkodę. W takich przypadkach wspólnik albo akcjonariusz utracą jednak prawa udziałowe, chociaż dojdzie do wyrównania uszczerbku w ich majątkach.

Swoją drogą na tym tle wyłania się dość ciekawy problem egzekucyjny, związany z pytaniem o sposób wyegzekwowania roszczenia o przywrócenie stanu poprzedniego poprzez powiększenie wartości udziału albo akcji bądź przez podjęcie wyżej wskazanej aktywności alternatywnej. Zdecyduje oczywiście sytuacja *in concreto*, zdeterminowana treścią żądania procesowego oraz treścią wydanego wyroku. Czynności konwencjonalne, spoczywające na spółce dominującej po uprawnieniu się wyroku w sprawie o naprawienie przez restytucję szkody wytoczonej przez wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej, prowadzące do powiększenia wartości udziałów albo akcji, stanowią z pewnością czynności niezastępowalne w rozumieniu art. 1050 § 1 k.p.c. (por. I. Gill, 2024; Jakubecki, 2024, s. 7 i n.; Żurowicz, 2013, s. 736 i n.). Są to bowiem czynności, których inną osobą wykonać za spółkę dominującą nie może, ponieważ wymaga to podjęcia uchwały przez zgromadzenie wspólników albo walne zgromadzenie akcjonariuszy spółki dominującej.

Gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, naprawienie szkody następuje przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Poszkodowanemu nie przysługuje wówczas uprawnienie do żądania przywrócenia stanu poprzedniego. Odpowiednia suma pieniężna powinna odpowiadać wysokości szkody (podobnie jak na tle przepisu art. 322 k.p.c. – por. Plaskacz, 2024; Flaga-Gieruszyńska, 2024). Jej obliczenie za pomocą metody dyferencyjnej powinno doprowadzić do rezultatu liczbowego określonego w treści pozwu, ponieważ kształtuje wartość przedmiotu sporu. Obliczenie wysokości szkody i określenie wysokości dochodzonego odszkodowania wymaga oparcia się na da-

nych liczbowych wynikających z dokumentacji rachunkowo-księgowej spółki zależnej. Na podstawie tej dokumentacji możliwe jest określenie, samodzielnie albo po weryfikacji przez biegłego, wartości rynkowej udziałów albo akcji przysługujących wspólnikom albo akcjonariuszom spółki zależnej w różnych punktach czasowych – a zatem także stwierdzenie dynamiki procesu zmian wartości (na plus i na minus), czyli określenie ewentualnego obniżenia wartości.

Przy założeniu, że zawsze – co do zasady – możliwą i atrakcyjniejszą dla poszkodowanego wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej postacią indemnizacji będzie uzyskanie świadczenia w pieniądzu, powinien on liczyć się ze zmiennością wysokości poniesionego uszczerbku. Wartość rynkowa aktywów korporacyjnych jest bowiem zmienna. Od momentu powstania szkody do momentu wytoczenia powództwa może upłynąć maksymalnie pięć lat (dłuższy termin przedawnienia przewidziany przez art. 21¹³ § 5 k.s.h. *a tempore facti*). Sam proces może trwać kolejnych kilka lat. W tym czasie wysokość szkody może zmieniać się zarówno na plus, jak i na minus (Zacharzewski, 2015, s. 23). Zmiany te mogą mieć nawet charakter cykliczny, ponieważ szkoda może naprzemiennie zwiększać się i zmniejszać (wartość udziału albo akcji po powstaniu szkody może naprzemiennie zwiększać się i zmniejszać). Przyjęcie przez sąd wysokości odszkodowania według cen z daty ustalenia może nie odzwierciedlać skali uszczerbku poniesionego przez poszkodowanego, zwłaszcza wówczas, gdy w majątku poszkodowanego powstał uszczerbek w postaci *damnum emergens*, a jednocześnie poszkodowany domaga się powetowania *lucrum cessans*. Efektywność indemnizacji może zapewnić – w konkretnej sytuacji procesowej – przyjęcie za podstawę odszkodowania cen (wartości) istniejących w innej chwili, niż moment zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). Poszkodowany powód może też skorzystać z instytucji zmiany powództwa (art. 193 k.p.c.), w celu dostosowania żądania do zmienionej w wyniku reorientacji wysokości szkody sytuacji faktycznej (por. Gill, 2024, komentarz do art. 193 k.p.c.)².

Wpływ statusu osoby odpowiedzialnej na reżim naprawienia szkody

Nieco szersza analiza rozwiązań przewidzianych w przepisie art. 21¹³ § 1 k.s.h. obejmuje także liczne zagadnienia szczegółowe. Na omówienie wszystkich brak niestety miejsca³. Jednym z nich jest określenie podmiotowego kręgu stosunku obligacyjnego przewidującego obowiązek naprawienia szkody, a zatem legitymacji procesowej czynnej i biernej w procesie o naprawienie szkody wytoczonym spółce dominującej przez poszkodowanego wspólnika albo akcjonariusza spółki zależnej. Na tym tle rysują się dwie refleksje – jedna dotycząca poszkodowanego, a druga dotycząca sprawcy szkody oraz osoby zobowiązanej do jej naprawienia.

Po pierwsze, należałoby skoncentrować się na użytych przez ustawodawcę słowach „wspólnika albo akcjonariusza

tej spółki”. Jak się okazuje, brzmienie przepisu art. 21¹³ § 1 k.s.h. w równym stopniu upoważnia do obrony tezy, która głosi, że z roszczeniem o naprawienie szkody jako osoba poszkodowana może wystąpić wspólnik albo akcjonariusz spółki zależnej (co jest zakładane już na pierwszy rzut oka), ale także wspólnik albo akcjonariusz spółki dominującej (co może być nawet zaskakujące). Oba poglądy są zakotwiczone normatywnie w tym samym stopniu, ponieważ ustawodawca w pierwszej części przepisu, tej projektującej hipotezę normy, posłużył się techniką koniunkcji, wskazując osoby występujące w stanie faktycznym wystarczającym do ziszczenia się hipotezy normy. Muszą tutaj wystąpić jednocześnie dwie osoby, spółka dominująca oraz spółka zależna, a ustawodawca w dalszej części hipotezy normy prawnej użył zaimka wskazującego „tej”, odnosząc go w tym samym stopniu nie do jednej, lecz do obu osób występujących w hipotezie normy, ale bez dokładnego wskazania, do której spośród nich. Zaimek „tej” pełni więc w wypowiedzi zdaniowej skonstruowanej przez ustawodawcę jednocześnie funkcję zaimka wskazującego oraz zaimka nieokreślonego.

O ile jest to przeoczenie ustawodawcy, to należałoby przy najbliższej okazji spodziewać się korektury legislacyjnej w efekcie realizacji postulatu *de lege ferenda*. Można by wprowadzić podjąć trud drobiazgowego odtworzenia wszystkich norm prawnych zawierających się w przepisie art. 21¹³ § 1 k.s.h. Ale nawet gdyby pozajęzykowe metody wykładni prawa przesądziły o tym, że ustawodawca miał jednak na myśli co innego, i że chodziło tu raczej o udzielenie ochrony tylko wspólnikom i akcjonariuszom spółki zależnej (co miałoby wynikać z celu i funkcji tej regulacji – por. także Błaszczuk, 2022a, komentarz do art. 21¹³ k.s.h.), to nawet gdyby tak przyjąć, a wspólnik albo akcjonariusz spółki dominującej poniósłby szkodę (polegającą na obniżeniu wartości udziału albo akcji spółki dominującej w wyniku wykonania polecenia przez spółkę zależną), to mógłby domagać się jej naprawienia – tyle że na zasadach ogólnych.

Można więc tylko dla porządku przyjąć, że na podstawie przepisu art. 21¹³ § 1 k.s.h. ochrona prawna roztacza się nad wspólnikami oraz akcjonariuszami spółki zależnej. Ochrona prawna w analogicznych stanach faktycznych wspólnikom oraz akcjonariuszom spółki dominującej przysługuje na podstawie zasad ogólnych. Zmniejszenie wartości aktywów spółki zależnej wpływa na stan aktywów spółki dominującej (też zmniejszają się), a zatem także na stan majątku partycypantów spółki dominującej (wspólników i akcjonariuszy spółki dominującej).

Jak się wydaje, jeżeli jedna osoba jest jednocześnie wspólnikiem albo akcjonariuszem spółki dominującej (wydającej wiążące polecenie) oraz spółki zależnej (wykonującej wiążące polecenie), to nie dochodzi do konfuzji (*confusio*) uprawnień i obowiązku, ponieważ spółki kapitałowe są jednostkami autonomicznymi (odrębnymi) względem partycypantów (wspólników i akcjonariuszy), z czego wynika, że prawa i obowiązki spółki kapitałowej są niezależne od praw i obowiązków partycypantów i *vice versa*. Ta sama osoba, która jest jednocześnie partycypantem spółki dominującej oraz spółki zależnej, może domagać się naprawienia szkody jako partycypant spółki zależnej. W takiej sytuacji do kon-

fuzji nie dochodzi, ponieważ wspólnicy i akcjonariusze nie odpowiadają za zobowiązania spółek kapitałowych (art. 151 § 4 k.s.h. oraz art. 301 § 5 k.s.h.). Jest to być może wniosek nawet paradoksalny, ale uzasadniony *de lege lata*.

Samodzielne miejsce w regulacji grup spółek ma przypadek spółek jednoosobowych (por. także: Czarnecka & Dunikowski, 2022, komentarz do art. 21¹³; Kappes, 2022c, s. 15; Michalak, 2022, s. 751). Tylko w tym otoczeniu podmiotowym w rachubę może wchodzić konfuzja – jeżeli ta sama osoba jest jednocześnie jedynym wspólnikiem albo akcjonariuszem odpowiedzialnej za szkodę spółki dominującej oraz jedynym wspólnikiem albo akcjonariuszem poszkodowanej spółki zależnej (czyli jeżeli bezpośrednio i całkowicie dominuje spółkę dominującą oraz bezpośrednio i całkowicie dominuje spółkę zależną). Taki przypadek nie jest uregulowany na poziomie kodeksowym. Przepis art. 21¹² § 2 k.s.h., poświęcony sytuacji prawnej jednoosobowej spółki zależnej poszkodowanej wykonaniem polecenia wydanego przez spółkę dominującą, nie wyłącza odpowiedzialności w innych stanach faktycznych na zasadach ogólnych, wraz z wynikającymi stąd konsekwencjami.

Po drugie, należałoby skoncentrować się na użytych przez ustawodawcę słowach „bezpośrednio lub pośrednio”. Do naprawienia szkody zobowiązana jest spółka dominująca nad spółką zależną *verba legis* bezpośrednio lub pośrednio. Istotne jest tutaj to, że w przypadku złożonych pionowych oraz poziomych powiązań z udziałem spółki zależnej, której udziały albo akcje odnotowały spadek wartości, może dochodzić do rozwarstwienia się sprawstwa oraz odpowiedzialności.

Spółka dominująca bezpośrednio spółkę zależną poniesie odpowiedzialność, jeżeli okaże się sprawcą (wyda własne polecenie spółce zależnej) oraz jeżeli sprawcą nie jest („przekieruje” na spółkę zależną polecenie otrzymane od spółki wyżej dominującej). Analogicznie spółka dominująca pośrednio spółkę zależną poniesie odpowiedzialność, jeżeli okaże się sprawcą (wyda polecenie bezpośrednio spółce dalej zależnej) oraz jeżeli sprawcą nie jest (wyda polecenie spółce bezpośrednio zależnej, która „przekieruje” je na spółkę niżej zależną).

Jeżeli spółka dominująca pośrednio naprawi szkodę, chociaż nie jest sprawcą szkody, gdyż sprawcą jest spółka dominująca bezpośrednio, to w rachubę wchodzi oczywiście *cessio legis* z art. 518 § 1 pkt 1 k.c. i rozliczenie „regresowe” (por. np.: Wilejczyk, 2016, s. 19; Ciepla, 2018; Sikorski, 2024) w łonie grupy spółek, pomiędzy spółką dominującą pośrednio oraz spółką dominującą bezpośrednio. Taka ewentualność może wchodzić w rachubę w obliczu kaskadowo wydawanych wiążących poleceń, kiedy to spółka dominująca udziela polecenia spółce zależnej, która jest spółką dominującą względem niżej usytuowanej spółki zależnej i wydaje jej wiążące polecenie, obejmujące swoim przedmiotem treść otrzymanego przez siebie polecenia.

W takiej „wielopiętrowej” konfiguracji nie można też wykluczyć odpowiedzialności solidarnej spółki dominującej bezpośrednio i pośrednio, co wystarczy jedynie zasygnalizować, gdyż wymagałoby to znacznego poszerzenia rozważań. Jak się wydaje, podstawą takiej solidarnej odpowiedzialności

ści spółki dominującej bezpośrednio oraz spółki dominującej pośrednio będzie przepis art. 441 § 1 k.c. O ile potwierdziłaby się trafność tego przypuszczenia, najistotniejszym aspektem konstrukcyjnym solidarnej odpowiedzialności spółki dominującej bezpośrednio oraz spółki dominującej pośrednio byłoby przypisanie winy jednocześnie obu podmiotom za skutki jednego zdarzenia – w postaci obniżenia wartości udziału albo akcji przysługującej wspólnikowi albo akcjonariuszowi spółki zależnej.

Wnioski

Uważana za panującą w prawie polskim zasada naprawienia całej szkody (zob. np.: Stecki, 1985, s. 242; Pelczyński, 2018, s. 979; Kaliński, 2021, s. 150)⁴ nie doznaje wyjątków. Wykorzystanie modelowych rozwiązań przewidzianych na poziomie kodeksu cywilnego pozwala na urzeczywistnienie tego postulatu także w przypadkach skomplikowanych pod względem dogmatycznym, do których należy zaliczyć przypadek naprawienia szkody poniesionej przez wspólników albo akcjonariuszy spółki zależnej polegającej na obniżeniu wartości ich udziałów albo akcji. Ustalenie podstawowych elementów treści stosunku odszkodowawczego nie zalicza się tutaj do zadań o największym stopniu trudności, ponieważ podmioty stosunku obligacyjnego (spółka dominująca jako osoba odpowiedzialna oraz wspólnik albo akcjonariusz spółki zależnej jako osoba poszkodowana), a także zdarzenie bezprawne (wykonanie przez spółkę zależną wiążącego polecenia udzielonego przez spółkę dominującą) są określone przez ustawodawcę.

Do zadań o największym stopniu trudności nie można także zaliczyć wykazania przez osobę poszkodowaną ziszczenia się pierwszej przesłanki powstania obowiązku naprawienia szkody, ponieważ ustalenie wykonania wiążącego polecenia przez spółkę zależną wymaga jedynie stwierdze-

nia faktów. Natomiast określenie wysokości szkody oraz udowodnienie zależności przyczynowo-skutkowej stanowi istotne wyzwanie nie tylko dla stron procesu, patrząc na ich kontradyktoryjne usytuowanie, ale także dla sądu. *Da mihi factum, dabo tibi ius*. Ta klasyczna paremia nie może usprawiedliwiać pasywności procesowej powoda domagającego się ochrony prawnej poprzez zasądzenie obowiązku naprawienia poniesionej szkody. Powód musi udowodnić zmniejszenie majątku o określoną wartość oraz adekwatny (normalny) wpływ ziszczenia się zdarzenia bezprawnego na powstanie tego skutku.

Taki rozkład akcentów jurydycznych stanowi duże wyzwanie dla oceny roszczeń osób uważających się za poszkodowane w związku z władczą aktywnością spółki dominującej nad spółką zależną. Jak się wydaje, w praktyce można spodziewać się ukształtowania trendu występowania przez wspólników albo akcjonariuszy spółek zależnych (głównie tzw. mniejszościowych) z roszczeniami o umiarkowanym stopniu uzasadnienia dogmatycznego. Usprawiedliwieniem towarzyszącym takim osobom będzie, jak wolno przypuszczać, poczucie braku kontroli nad spółką zależną oraz braku zgody na wykonywanie władztwa nad spółką zależną przez spółkę dominującą. Zasada naprawienia całej szkody, umiejętnie spożytkowana w toku trwającego procesu, może jednak przyczynić się do zniwelowania tej dialektycznej dysproporcji. Obniżenie wartości majątku jest wyjątkowo podatne na ujęcie liczbowe (tzw. czysta matematyka). Obliczenie przez biegłego wysokości poniesionej szkody doprowadzi jednocześnie do osiągnięcia dwóch rezultatów procesowych – wykazania przesłanki szkody i jej wysokości oraz wykazania przesłanki normalnego związku przyczynowego pomiędzy zdarzeniem bezprawnym oraz szkodą normatywną (czyli podlegającą naprawieniu). Analiza orzeczeń sądowych w sprawach na tle art. 21¹³ k.s.h. będzie z pewnością w przyszłości źródłem pouczającej lektury i wartościowych rozmyślań dla prawnika-naukowca oraz dla prawnika-praktyka.

Przypisy/Notes

¹ Kwestia zasady odpowiedzialności na tle art. 2113 k.s.h. jest przedmiotem dyskusji doktrynalnej. Zob. m.in. Kappes, 2022a, s. 18 i n.; 2022c, s. 14; Czarnecka & Dunikowski, 2022, komentarz do art. 2113; Błaszczak, 2022b, s. 26.

² Por. także wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 30.08.2021 r., V ACa 476/21, niepubl.

³ Szerzej na temat zagadnień szczegółowych zob. np. Kappes, 2022a, s. 18 i n.; 2022b, s. 10 i n.; 2022c, s. 15 i n.; Szumański, 2022, komentarz do art. 2113; Błaszczak, 2022b, s. 19 i n.; Michalak, 2022, s. 747 i n.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 20.07.2024 r., II CSKP 2407/22, niepubl.

Bibliografia/References

- Błaszczak, P. (2022a). Komentarz do art. 2113 k.s.h. W: A. Szumański, R. Kwaśnicki, & P. Ostrowski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do zmian (tzw. prawo holdingowe)*. C.H.Beck.
- Błaszczak, P. (2022b). Szczególna ochrona wspólnika mniejszościowego spółki zależnej w nowym polskim prawie grup spółek. *Przegląd Prawa Handlowego*, (12).
- Chomiuk, M. (2024). Komentarz do art. 21¹² k.s.h. W: Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. C.H.Beck, Legalis/el.
- Ciepla, H. (2018). Komentarz do art. 518 k.c. W: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna* (wyd. II). Wolters Kluwer, LEX/el.
- Czarnecka, A., & Dunikowski, A. (2022). komentarz do art. 2113. W: M. Baran, & A. Czarnecka (red.), *Prawo holdingowe. Praktyczny komentarz*. Wolters Kluwer, LEX/el.
- Flaga-Gieruszyńska, K. (2024). Komentarz do art. 322 k.p.c. W: A. Zieliński, & K. Flaga-Gieruszyńska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. C.H.Beck, Legalis/el.
- Gill, I. (2024a). Komentarz do art. 193 k.p.c. W: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Legalis.

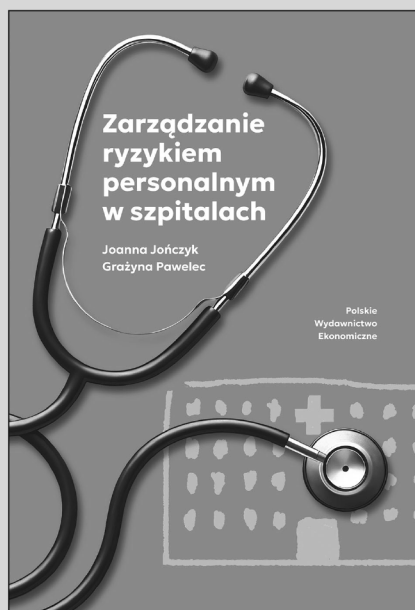
- Gill, I. (2024b). Komentarz do art. 1050 k.p.c. W: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Legalis.
- Gonet, W. (2023). Tworzenie, funkcjonowanie, zakończenie działania grupy spółek. *Palestra*, (1–2).
- Jakubecki, A. (2024). Egzekucja sądowa czynności niezastępowalnej A.D. 2024 – wybrane zagadnienia de lege lata i de lege ferenda. *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, (2).
- Kaliński, M. (2021). *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*. C.H.Beck.
- Kappes, A. (2022a). Rzekoma ochrona wspólników mniejszościowych w prawie holdingowym. *Przegląd Prawa Handlowego*, (8).
- Kappes, A. (2022b). Rzekoma ochrona wierzycieli spółki zależnej w prawie holdingowym. Czas na odpowiedzialność przebijającą? *Przegląd Prawa Handlowego*, (10).
- Kappes, A. (2022c). Rzekoma ochrona spółki zależnej w prawie holdingowym. *Przegląd Prawa Handlowego*, (12).
- Letolc, P., & Szymański, K. (2022). Nowelizacja KSH 2022 – omówienie zmian. *Monitor Prawa Handlowego*, (3).
- Michalak, S. (2022). Wpływ nowelizacji Kodeksu spółek handlowych w zakresie prawa holdingowego na funkcjonowanie grup spółek oraz interesy wspólników mniejszościowych i wierzycieli spółek zależnych, *Monitor Prawniczy*, (14).
- Moskała, P. (2024). Komentarz do art. 2113 k.s.h. W: A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom IA. Spółki osobowe. Komentarz. Artykuły 1–36*. C.H.Beck, Legalis.
- Mostowik, P. (2009). W: A. Olejniczak (red.), *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*. C.H.Beck.
- Ohanowicz, A. (1956). *Niestuszne wzbogacenie*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pelczyński, M. (2018). Kompensacja szkody udziałowej – szkody wspólnika uzależnionej od szkody spółki (cz. I). *Monitor Prawniczy*, (18).
- Plaskacz, M. (2024). Komentarz do art. 322 k.p.c. W: P. Rylski, & A. Olaś, (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część III*. Legalis.
- Sikorski, G. (2024). Komentarz do art. 518 k.c. W: P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. LEX/el.
- Stecki, L. (1985). Zasada pełnej kompensacji szkody. Zagadnienia wybrane. W: J. Błęzyński, & J. Rajska (red.), *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szumański, A. (2022). Nowe prawo grup spółek w Polsce – koncepcja systemowa regulacji prawnej. *Przegląd Prawa Handlowego*, (8).
- Wilejczyk, M. (2016). Interwencja osoby trzeciej w stosunek zobowiązaniowy a problem zgody dłużnika. *Studia Prawa Prywatnego*, (1), 3–30.
- Wyrzykowski, W. (2024). Komentarz do art. 21¹² k.s.h. W: J. Strzępka, & P. Piniór (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Legalis.
- Zacharzewski, K. (2024). Przesłanki powstania odpowiedzialności spółki dominującej za obniżenie wartości udziału lub akcji spółki zależnej według art. 2113 § 1 k.s.h. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego*, (4). <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2024.4.3>
- Zacharzewski, K. (2015). *Szkoda giełdowa i jej naprawienie*. C.H.Beck.
- Żurowicz, A. (2013). Tryb egzekucji sądowej czynności niezastępowalnych, *Monitor Prawniczy*, (14).

Dr hab. Konrad Zacharzewski, prof. ALK

Adwokat, kierownik Zakładu Prawa Handlowego i Rynku Kapitałowego w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie, www.zacharzewski.pl

Dr hab. Konrad Zacharzewski, prof. ALK

Attorney, head of the Department of Commercial Law and Capital Market at the Kozmiński University in Warsaw, www.zacharzewski.pl

Więcej informacji na stronie www.pwe.com.pl

NOWOŚĆ**Joanna Jończyk, Grażyna Pawelec****ZARZĄDZANIE RYZYKIEM PERSONALNYM W SZPITALACH**

W polskim systemie ochrony zdrowia kluczową rolę odgrywają szpitale należące głównie do sektora publicznego. Zatem niezwykle ważną kwestią jest podnoszenie skuteczności ich działania z uwzględnieniem misji społecznej dotyczącej udzielania świadczeń zdrowotnych służących zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia. W kontradycji do tej misji stoi jednak efektywność ekonomiczna, która może powodować liczne trudności w funkcjonowaniu szpitali – de facto zwiększać ryzyko zarządzania nimi. Zasadniczym celem autorków niniejszej monografii jest identyfikacja ryzyka personalnego w szpitalach ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki szpitali publicznych oraz opracowanie zaleceń w tym zakresie.